

Kültür ve İletişim

culture&communication

Yıl: 22 Sayı: 44 (Year: 22 Issue: 44)

Eylül 2019-Şubat 2020 (September 2019-February 2020)

E-ISSN: 2149-9098

~ Araştırma Makalesi ~

Kimlik-Mücadele İlişkisi: Feminist Kadınların Anlatılarında Ev İçi EmegİN Bölüşümü*

Biray Anıl Birer**

Öz

Bu çalışmada, evli ve feminist kadınların ev içi emegİN paylaşılmasına dair anlatılarına odaklanılarak, feminist kimliğin müzakeresi ele alınmıştır. Kadın anlatıları aracılığıyla bireysel olanla toplumsal olanın bağına yakından bakılmıştır. Sesi duyulmayan “ötekilerin” sesine kulak verdiği için son yıllarda yükselişte olan anlatı çalışmaları, kişilerin bireysel veya kolektif olarak tecrübelerini anlamlandırma örüntülerini ele aldığı için toplum çalışmalarında önem kazanmıştır. Anlatıda feminist kimliğin kurulumuna yakından bakan bu çalışmada, kimliğin sabit kurulmadığı ve değişken olduğu bir kez daha anlaşılmıştır. Çalışmada, eşleriyle ev ve bakım işlerinin paylaşımını bir mücadele alanı olarak tecrübe eden kadınların, feminist kimliklerini hem bu alanda inşa etmekte hem de feminist kimliklerini inşa ettikçe mücadeleyi devam ettirmekte oldukları fark edilmiştir. Öte yandan, çalışmaya katılan feminist kadınların eşleriyle olan ev içi emek mücadelesine dair ortak bir zamansal anlatısının olduğu (“daha çatışmalı bir geçmiş” ile “daha tatmin edici bir şimdi”), kadınların kendilerini “dış dünyaya” nazaran daha “şanslı” ve “istisna” gördüğü gözlemlenmiştir. Ayrıca, çalışmaya katılan kadınlar, ev ve bakım işlerini içeren gündelik hayat mücadelelerinde çoğunlukla Sara Ahmed’in kavramsallaştırdığı üzere “oyunbozan feminist” olarak algılandıkları için bazen feminist kimliklerini ön plana çıkarmamayı tercih etseler de çeşitli taktiklerle müzakereyi bırakmadıkları anlaşılmıştır. Çalışmaya katılan kadınların anlatılarında, gündelik hayatta yürüttükleri taktiklerden dolayı yeterince iyi feminist olmadıklarına dair suçluluk ve eşlerine yönelik öfke tonları hâkim olmuştur.

Anahtar Sözcükler: Ev içi emek, görünmez emek, anlatı analizi, feminist kimliklenme, oyunbozan feminist.

* Geliş tarihi: 04/07/2019 • Kabul tarihi: 30/07/2019

** Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri Doktora Programı
Orcid no: 0000-0002-1783-8390, birayanl@gmail.com

~ Research Article ~

The Relationship of Identity and Struggle: Distribution of Domestic Labor in the Narratives of Feminist Women

Biray Anıl Birer**

Abstract

In this study, the negotiation of feminist identity is discussed by focusing on the narratives of married and feminist women on the distribution of domestic labor. Through women's narratives, the relationship between the individual and society is analyzed. Having become more and more popular in the recent years as it lends an ear to the voice of the unheard "others," narrative studies has gained importance in fields that deal with the society, since it discusses the patterns of people's individual or collective attempts to give meaning to their experiences. Honing in on the construction of feminist identity in narratives, this study once more makes it clear that identity is not a fixed but flowing concept. In this study, it was revealed that women, who experience the sharing of housework and care with their partner as an area of struggle, build their feminist identity in this aspect and as they continue to build this identity, they also continue the struggle. On the other hand, it is also discovered that feminist women, who took part in this study, have a common temporal account ("a more conflicting past" and "a more satisfying present") on the domestic labor struggle they have with their partners and that these women see themselves more "lucky" and "an exception" when they compare themselves to the "outside world." Also, even though women, who participated in this study, sometimes prefer not to display their feminist identity in the foreground as they are frequently perceived as "feminist killjoys" (conceptualized by Sara Ahmed) in their daily life struggle with housework and care; it was found that they still continue the negotiation through various tactics. In the accounts of participants, a general tone of guilt was observed because they felt that they were not good enough feminists and certain anger towards their husband due to the tactics they had to use in their daily lives.

Keywords: Domestic labor, invisible labor, narrative analysis, feminist self-identification, feminist killjoy

* Received: 04/07/2019 • Accepted: 30/07/2019

** Hacettepe University, Institute of Social Sciences, Communication Sciences Doctoral Program
Orcid id: 0000-0002-1783-8390, birayanl@gmail.com

Kimlik-Mücadele İlişkisi: Feminist Kadınların Anlatılarında Ev İçi Emeğin Bölüşümü

Bu çalışmanın çıkış noktası, arkadaş sohbetleri esnasında, son dönemde ayyuka çıkmış “iyi feminist-kötü feminist” tartışmalarında¹ görülen suçluluk, öfke ve ne yapacağını bilememe gibi kimi duyguların biz feminist kadınların gündelik hayatlarında ne kadar baskın olduğunu fark etmemdir. Bir feminist olarak, erkek arkadaşım ile paylaştığımız evde, feminist literatürde “ev içi emek” olarak tabir edilen ve kadınlara biçilmiş ev işlerinin tümünü üzerime almama çabalarım, bunun için çoğu zaman mücadele etsem de bazen bu mücadeleden yorulup pes ettiğim anlar ve ardından duyduğum suçluluk duygusu, kafamda birtakım soru işaretlerinin oluşmasına sebep oldu. Özellikle ücretsiz kadın emeğini sorunsallaştırmış bir dünya görüşünü kimliğinin parçası haline getiren kadınların, gündelik hayatta toplumsal cinsiyet normları kendini dayattığında bu çelişkiyi nasıl anlamlandırdıklarını, onunla ne yaptıklarını ve nasıl baş ettiklerini anlamaya çalıştım. Amacım toplumsal olanın, kişisel olanla bağlantısını görmektir. Bu amaçla, feminist kadınların bireysel anlatılarına odaklandım; zira kadınların kişisel anlatıları, toplumsal cinsiyetin inşasında birey ve toplum arasındaki etkileşimi incelemek için ideal bir giriş noktası oluşturur (Personal Narratives Group, 1989: 5).

Hikâyeler, insanların zihninde bilinçli veya bilinçsiz yer eden spesifik öykülerse, anlatının bu hikâyelerden oluşan bir şablon olduğu söylenebilir. Dolayısıyla anlatı, “anlamlandırma” eylemini içinde taşır. Anlatı, ham veriden (olay veya davranış), parçası olduğu bütüne doğru hareket eder; gerçekliği sadece temsil etmenin değil kavramanın da bir yoludur (Polletta, 2006: 11). Anlatı, kişinin kendisinin ve başka

¹ Kasım 2018’de 5harfliler.com’da çevirisi yayınlanan “Kötü Feministin Manifestosu” başlıklı yazısında Roxane Gay, orgazm taklidi yapmak, erkekleri sevmek ve küfürlü rap şarkıları dinlemek gibi gündelik hayatındaki bazı seçimleri suçlu bir tonla itiraf edip kendini “kötü feminist” ilan ediyordu. Yazıyı çeviren Nur Kıpçak da kendi seçimlerinden örnekler vererek yazıyı destekledi bkz. <http://www.5harfliler.com/kotu-feministin-manifestosu/> Yazıya [catlakzemin.com](http://www.catlakzemin.com/)’da verilen “Feminizm biraz da mutsuz olmayı getiriyor: Kötü Feministin Manifestosu üzerine bir tartışma” başlıklı cevap ise söz konusu manifestoyu feminizmi politik bir ideolojiden ziyade kültürel kodlara sıkıştırdığı ve yazarını da feminist kadınların ne yapması gerektiğine dair kendisini bir otorite olarak ele aldığı için eleştirdi bkz. <https://catlakzemin.com/feminizm-biraz-da-mutsuz-olmayi-getiriyor-kotu-feministin-manifestosu-uzerine-bir-tartisma>

insanların eylemlerini anlamasının, durumları ve nesnelere bir bütün olarak görmesinin ve zamanla eylemleri ve olayları birbirine bağlayarak sonuçlarını görmesinin bir yoludur (Chase, 2005: 656). İnsan failliği, eylemleri ve deneyimleri, bireysel ve kültürel anlatılar yoluyla algılanır, anlaşılır ve dolayımlanır. Anlatı analizi, temelde, bireysel hikâyelerle kolektivitinin arasındaki bağın kurulmasıdır. Bu analiz türü, araştırmacıya daha önce belirlenmiş bir yöntem ya da spesifik hale getirilmiş bir teknikten ziyade, geniş bir yöntemsel fikirler ve kavramlar seti sunar; araştırma bağlamının dinamiklerine göre hareket etmeyi teşvik eder (Stanley, 2008: 436). Anlatı analizi araştırmacıya “anlatıyla öğrenme” yolunu açar. Bireysel anlatı analizi sayesinde kendiliğin tarihsel, spesifik toplumsal ilişkiler ve kurumlar içinde ve onlar yoluyla inşa edildiğini görerek insan failliğini ve bireylerin toplumsal eylemlerini anlama fırsatı ediniriz. (Maynes vd., 2012: 2). Bireysel anlatılar, dikkatlice yorumlandığı takdirde, hem bireysel davranış biçimlerinin mantığını, hem de söz konusu davranış biçimlerinin geliştiği sistem düzeyindeki sınırların etkilerini aydınlatacaktır (Personal Narratives Group, 1989: 6).

Liz Stanley, anlatı araştırmasını, hayatın içinde birbirine bağlanan hikâyeleri analiz eden araştırmacının, söz konusu analiz etkinliği yoluyla bir anlatı çerçevesi kurma çabası olarak görmüş; bu çabanın toplumsal olgular içinde örtük bağlantılar görerek onları yorumlama işini de içerdiğini söylemiştir (2008: 436). Bu sayede, bireysel anlatıları “politik” olarak tanımlamak ve bireyleri daha geniş bir politik bağlamın içine yerleştirmek mümkün hâle gelir (Avcı, 2019: 159).

Gündeliğin deneyimi, Aksu Bora'nın da ifade ettiği gibi (2018: 32), feminist kuramda hep önemli bir bilgi kaynağı olarak görülmüştür. Anlatının demokratik bir epistemolojisinin olduğu söylenebilir, çünkü daha önce sesini duymadığımız, sıradan insanın hikâyelerine odaklanır. Kadınlara kulak vermek, onların deneyimlerini onların ağzından dinlemek bu bilgiye erişimin yollarından biridir. Feminist perspektifte kadın anlatıları özellikle önemlidir, çünkü kadınların kendi hayatlarındaki koşullara ve olaylara yükledikleri öznel anlamlar kadın anlatılarında kendini gösterir; böylece toplumsal ve kültürel süreçler araştırmacılar için yeni anlamlara kavuşur. Sorunlarını kadın deneyimi açısından ele alan feminist araştırmalar, bu deneyimleri “gerçeklik”in önemli bir göstergesi olarak kullanır (Harding, 1995: 40). Öte yandan, gündelik hayat deneyimine dair kişisel anlatıları, “toplumsal gerçekliğin başka düzeyleriyle ilişkili

biçimde yerleştirerek anlamaya çalışmak, onların ifadelerini gündelik gerçekliğin kendisi olarak görmemek” (Bora, 2018: 33) önemlidir. Susan E. Chase (2005: 657), “anlatıcının, bir hikâye anlattığında kendiliğini, deneyimini ve gerçekliği şekillendirdiğini, onu inşa ve performe ettiğini, dolayısıyla araştırmacının, anlatıcının hikâyelerinin gerçekliğin bir aynası olup olmadığı sorusundan uzaklaşması ve anlatıya yaratıcı bir süreç ve anlatıcının sesi olarak bakması gerektiğini” söyler.

Bu çalışma kapsamında, kendini feminist olarak adlandıran yedi evli kadınla derinlemesine görüşme yaptım. Kadınların hepsi ev dışında çalışan, yüksek öğrenim görmüş ve ekonomik özgürlüğe sahip kadınlardı. Feminist ve evli kadınların ev işi deneyimlerini kendi anlatılarından dinlerken düşünce örüntülerini anlamak benim için önemliydi. Bu yüzden sorularım yarı yapılandırılmış ve açık uçlu; çoğunlukla müdahale etmeksizin kişilerin cevaplarını ve kendilerini nasıl kurduklarını dinlemeye, deneyimlerini nasıl anlamlandırdıklarını anlamaya çalıştım. Derinlemesine görüşmelerde, anlatıcının her hikâyede kendiliğini kurduğunun ve bu görüşmelerin her birinin gerçekliğin üretilme ve yorumlanma aracı olduğunu aklımda tutmaya çalıştım, zira anlatılarda ortaya çıkan hikâyeler, bir dizi toplumsal koşul tarafından hem olanaklı kılınır hem de sınırlandırılırlar ve kendi örüntüleri vardır. Tüm anlatılar zamansal olarak kurulur; anlatıya bakarken zamansallığından ve mekânsallığından koparmamak önemlidir. Catherine Kohler Riessman (2003: 337), görüşmelere dayanan bireysel anlatı analizine odaklandığı çalışmasında, analizin içerdiği safhaları şu şekilde açıklamıştır: (1) görüşmelerin detaylı deşifrelerini yapma, (2) söylemin yapısal özelliklerine dikkat etme, (3) araştırmacı ve katılımcı arasındaki diyalojik alışveriş yoluyla anlatıların ortak üretimi, (4) katılımcıların hikâyeleri arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları yorumlamak için karşılaştırmalı bir yaklaşım benimseme. Analiz sürecinde bu dört safhanın da yer almasına bilhassa dikkat ettim.

Chase, anlatıların toplumsal olarak konumlandırılmış interaktif performanslar olduğunun, belli bir dinleyici için belli amaçlar doğrultusunda oluşturulduğunun altını çizer (2005: 657). Riessman’ın da belirttiği gibi (2003: 342), katılımcılar veya anlatıcılar kendilerini dinleyen araştırmacılarla birlikte geliştirdikleri hikâyeler yoluyla nasıl bilinmek istediklerini müzakere eder. Katılımcılar sabit bir özü “açık etmekten” ziyade, tercih ettikleri kendilikleri performe eder; kendilerinden bahsettikçe değişen ve oynayan “kendilikler” arasında gidip gelirler. Araştırma sırasında, sahada yaşanması

muhtemel araştıran-araştırılan arasındaki hiyerarşik ilişkiyi, görüşmelerin bir noktasında bu çalışmayı yapmaya nasıl karar verdiğimi anlatarak ve kendi özel hayatımdan örnekler vererek aşmaya çalıştım. Bu tutumum, katılımcıların o âna kadar anlatmadığı hikâyeleri anlatmasını sağladı; çoğu kez görüşmeler “dertleşme”ye evrildi. Dolayısıyla, derinlemesine görüşme yapılan anlatı çalışmalarında beklendiği üzere, araştırılan-araştıran ilişkisi de dönüşüme uğradı. Bunun bir sebebi de, eğitim, yaş ve sınıf vs. itibarıyla görüştüğüm kadınlardan ayrıışmıyor olmamdı.

“Kadınlara Mülakat Yapmak” adlı makalesinde araştırma tecrübelerinin izlerini süren Meral Salman Yıkılmış’ın (2015: 99) da belirttiği gibi, bir araştırmacı olarak kendi konumlanışımın sağlayacağı bakışın, kurduğum ilişkilerin ve bu ilişkilerle ulaşılan bilginin sınırlarını tespit etmeye çalıştım. Bu araştırmayı kurgularken ve kadın anlatılarını yorumlarken, hem görüştüğüm kadınların kendi feminist kimliklerine ve öznelliklerine dair özdüşünümsellikleri, hem de benim “aslında bu sahanın bir parçası olduğum” için sahaya ve kendi gündelik yaşamıma dair özdüşünümselliğim, merkezi önemde oldu.

Anlatısal Kimlik ve Feminist Kimliklenme

Francesca Polletta der ki “Kendimize anlattığımız hikâyeler, eylemlerimizle kimliğimizi bir araya getirir; sıklıkla ikisini de sinsice değiştirir. Birey, ulus ya da bir grup olarak kendi oluşumumuzun hikâyesini anlatarak kim olduğumuzu söyleriz.” (2006: 12). Bu süreç, hem kolektif, hem de bireysel kimliğimizin oluşmasını sağlar. Anlatı, kendi gerçekliğimizi inşa etmek, anlamlandırmak ve birbirine bağlamanın yoluysa, bu aynı zamanda bir fail gerektirir ve politik bir kimlik inşasına giden yoldur. Kimlik ve anlatı ilişkisini ele alan iki farklı düşünce paradigması vardır: biyografi temelli ve etkileşim temelli çalışmalar (DeFina, 2015: 352). Özellikle hayat hikâyelerini ele alan biyografi temelli çalışmalar, kişinin kimlik inşa sürecinin bütünlüklü bir kendilik üretme amacını güttüğü varsayımına dayanırken, etkileşim temelli çalışmalar farklı araştırma soruları sorar ve kimlik inşa sürecinin bizzat kendisiyle ilgilenir. Örneğin, anlatıcılar ve dinleyicilerin spesifik kimlikleri edinmek, yarıştırmak veya onaylatmak için nasıl stratejiler geliştirdiklerini anlamaya çalışır. (DeFina, 2015: 352). Hikâye anlatıcılığını bir pratik olarak gören bu yaklaşım, görüşmelerin ve diyalogların ötesindeki farklı

bağlamlar içine gömülmüş anlatıyı yakalamaya çabalar. Bu perspektife göre, hikâye anlatımı içinde müzakere edilen kimlikler, belli toplumsal etkinliklere endekslenmiş haklar, zorunluluklar ve görevlerle yakından ilişkilidir. Bu gömülü anlatıyı fark etmek, iktidar, habitus ve kurumsallığın, kimliklerin aktarım ve müzakere edilme yollarını nasıl etkilediğinin tekrar ele alınmasını sağlar (DeFina, 2015: 360).

Günümüz toplumsal ve politik bağlamı içinde, feminist düşüncenin ve pratiğinin en önemli konularından birinin feminist kimliklenme olduğu söylenebilir (Ünal Abaday, 2015: 422). Feminist kimliği üstlenme sürecinin, kadınlara yönelik ayrımcılığın farkına varmakla başladığı söylenir (Peltola vd., 2004: 126). Sara Ahmed'in de belirttiği gibi (2017: 53), "Dünya, fark etmemeyi öğrendiğimiz bir şey olabiliyorsa fark etmek siyasi emek biçimini alır." Katılımcıların hikâyeleri, uğradıkları ayrımcılığa dair pek çok farkındalık içeriyordu. Örneğin Seher, özellikle ailesinde, özellikle babasından gördüğü, ataerkil baskıyla uzun süre mücadele ettiğini anlattı: "İnsan bir şekilde ataerkillikten mustarip olunca, feminist oluyor. Aslında hani baktığımda ben çok uzun zamandır feministim. Yani şöyle feministim: adını koymuyordum ama davranışlarım, şeylerim hep bir isyan ve mücadele halindeydi." Farkındalık gibi, yüksek eğitim derecesinin, kentte yaşamanın ve özgürlükçü politik görüşlere sahip olmanın da feminist kimliklenme sürecine ve kendini feminist olarak adlandırmaya pozitif etkisi olduğu iddia edilebilir (McCabe, 2005: 494).

Seyla Benhabib'e göre (1999: 351), kimliğe anlatısal bir perspektifle bakarsak hem bireysel hem kolektif kimliklerin, kişinin hem kendisine hem de başkalarına ait hikâyelerinden ve fragmanlardan örülü olduğunu anlarız. Anlatısal kimlik kavramı, eylemleri yorumlarken apriori bir kategorizasyondan ziyade anlamın değişen anlatılarına odaklanmamıza izin verir. İdeal faillik-araçsal faillik ikiliğinden çıkarak, failliğe dair sabit nosyonlar kurmak yerine, kimlik formasyonunu ilişkisel olarak analiz etmeye başlarız. Kişiler toplumsal olarak zaman içinde, mekânla ve ilişki yoluyla oluşturulduysa, ötekiler kimliğe dışsal olmaktan ziyade kurucu niteliktedir; onlar toplumsal düzende dışsal nesnelere değil, sadece başka öznelere (Somers ve Gibson, 1993: 44). Dolayısıyla anlatılarda kimlik kurulumu değişkendir ve sabit alınamaz; feminist kimlik de salt kategorik bir aidiyet beyanından öte, sürekli müzakere edilen bir süreç olarak okunmalıdır. Günümüz Türkiye bağlamında feminist kimliğin müzakeresi, çoklu anlamlar taşır; negatif etiketlenme ve dışlanmadan

kaçınmak amaçlı stratejik bir konum alma anlamına gelebildiği gibi, antifeminist söylemlerin güçlü olduğu bir cinsiyet rejiminde ataerkil söylemlere meydan okuyan karşı-hegemonik bir tutuma da işaret edebilir (Ünal Abaday, 2015: 426). Feminist kimliklenmeye dair anlatıların sabit kategorizasyonlara direnen ve kimliğe gömülü farklı tonlara yorumlayıcı bir yaklaşım talep eden karmaşık niteliklere sahip olduğu da söylenebilir (Ünal Abaday, 2015: 427).

Özellikle politik bir kimliği benimseyen kişilerin kendi hayatlarını dile getirirken kullandıkları anlatı araçları çok homojen bir grupta bile fazlasıyla çeşitlilik gösterebilir (Ginsburg, 1989: 60). Görüştüğüm kadınların da hemen her biri, kendi feminist kimliklenmelerinin tarihini ve bugününü farklı kişisel hikâyelerle açıkladı. Örneğin görüştüğüm kadınlardan biri feminist olma tarihini zaten isyankâr ve haksızlığa tahammül edemeyen yapısı ile açıklarken, bir diğeri sivil toplum çalışmalarına katıldığından bir insan hakları kolu olarak kadın haklarıyla ilgilenmeye başladığını söyledi. Liseden beri çeşitli sol örgütler içinde yer aldığını ve “feminist alanı da boş bırakmak istemediğini” anlatan bir katılımcı vardı. Katılımcılardan bir diğeri ise Gezi sürecinden sonra “durduğu tarafın” adını koyma gerekliliğini hissettiğini söyledi. Başka bir katılımcı, üniversitede kadın arkadaşlarıyla okumalar yaptığını açıklarken, bir başkası da kişisel sorunlarından dolayı feminist bir terapistte gitmesiyle “aydınlandığını”, son katılımcı ise zaten aileden kültürel olarak “anaerkil” olduklarını belirtti.

Didem Ünal Abaday’ın feminist kimliklenme üzerine yazdığı doktora tezi, feminist kimliklenmenin, öznelere deneyimlerini ve içlerinde bulunduğu toplumsal/politik bağlamı anlamlandırmalarını sağlayan bir ufuk açabildiğini göstermiştir (2015: 425). Görüştüğüm feminist kadınların anlatılarından kendi deneyimlerine dair özdüşünümsellikleri sayesinde gündelik hayatlarında özellikle evlenmek ve evli olmaya dair ataerkil geleneklere ve dahil oldukları her ataerkil kuruma karşı feminist şiarları işe koştukları ve feminist şiarları işe koştukça kimliklerini güçlendirdikleri anlaşılabilir:

[Feminist olmaktan gurur] Duyuyorum, hani bunu saklamam. Yani mesela hani eşimden daha çok aile birlikteliği oluyor ya hani evlilik... Orada farklı şeyler çıkabiliyor ya da daha düğün aşamasında ne bileyim bazı şeyleri yapmak istemedik, ne bileyim: kınadır, kurdele bağlamadır vs., imam

nikâhıdır, onları yapmak istemedik. Bilinçli bir tercih olarak istemedik ... Mesela ilk evlilik olacak, düğün olacak o dönemler. İşte eşimin annesi şey yapıyor, onlarda katmerdi sanırım, katmer açıyorlar. “Hale, öğren bunları; Hikmet çok sever” falan filan... Çok şey, tutmadım kendimi. “Çok seviyorsa kendisi öğrensin” dedim. (Hale)Kendim gibiyim. [Feminist olmak] Bana bunu verdi. Umurumda değil yani artık. Eski halimi düşünüyorum mesela. Allah’ım çok özenli olmak zorundaydım. Çok iyi görünmek zorundaydım. Kilom muhakkak şey olmalıydı. Biraz kilom varsa onu seksi görünüp kapatmalıydım. (Reyhan)

Ben işte en son, “Kendi anne babalarımızın pratiğinde olduğu gibi televizyonun karşısında aptal bir programı izleyen, sen göbeğini kaşıyıp kumandayı şuraya koyan; ben orada meyve soyan filan, öyle bir kadın değilim.” Yani “bunu anlaman gerekiyor”u çizdikten sonra, “Ha!” diye bir duraksadı falan, o “kariyerim” dediyse ben de “kariyerim” dedim. O işte “Odada [meslek odasında] ben böyle görev alacağım.” dediyse ben de, “Kusura bakma ben de alacağım.” falan filan. (Damla)

Elbette, katılımcıların yukarıdaki beyanlarından da anlaşılacağı gibi, feminist kimliklenme süreci, özel alanda bir mücadele süreci olarak da okunabilir. Feminizm ataerkil iktidarı sorunlaştırıyorsa, bu iktidarın sızdığı her kurum, özellikle de aile ve özel alan, feminist kadınlar için bir mücadele alanına döner. Ev ve ev/bakım işlerinin bunlardan en önemlisi olduğu iddia edilebilir. Görüştüğüm evli feminist kadınların ev ve bakım işlerinin bölüşümüne ve feminist kimliklerine dair anlatılarından yola çıkarak üç ana tema üzerine odaklandım: ev ve bakım işleri; oyunbozan feminist olmak; suçluluk ve öfke duyguları.

Bir Feminist Mücadele Alanı Olarak Ev ve Bakım İşi

Ev işleri, modern dünyada sürüp giden ve kendini durmaksızın yineleyen gündelik hayatın en büyük parçasıdır. “Dışarıdaki” hayatın sür(ebil)mesi için hayatın devamını sağlayacak ev işlerinin iyi kötü yapılması, “halledilmesi” gerekir. Giydiğimiz kıyafetler kirlenir, yıkanması gerekir. Kıyafetlerin bir kısmını ütüsüz giyemediğimiz için ütulememiz gerekir. Acıkırız, yemek yapmamız, dolayısıyla yemeği yapacak malzemeyi temin etmemiz gerekir. Yemek yaptığımız ve yediğimiz bulaşıklar kirlenir, yıkanması ve yerlerine kaldırılması gerekir. İçinde yaşadığımız ev kirlenir; temizlememiz gerekir. Bu işlerin bir kısmını artık makineler yapıyor olsa bile

makinaları çalıştırmak ve organize etmek gerekir. Eve dair, ayrıntıları buraya sığmayacak daha nice küçük iş yapılmayı bekler, patlayan ampulü takmak, demonte alınmış mobilyaları kurmak, tamirci çağırmak gibi... Aynı zamanda, evde, aile içinde, çocuk ve/veya yaşlı gibi bakıma muhtaç kişiler varsa onlara bakma görevi de ev işlerine eklenir. Bu devasa döngünün insan hayatında, özellikle de kadınların hayatında kapladığı yer yadsınamaz. Zira, ev ve eve dair işler, toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiştir ve kadının görevi olarak kodlanmıştır: “Ev içi, aile, özel alan ve bu alandaki cinsiyetçi iş bölümü, patriyarkanın modern biçimi olan kapitalist patriyarka çerçevesinde, toplumsal olmayan dolayısıyla da ‘doğal’ bir alan olarak kurulur. Bu alandaki ilişkiler ve pratikler doğallaştırılır” (Acar Savran ve Demiryontan, 2016: 11). Dolayısıyla “ev ve ev işleri, kadınlarla erkekler arasındaki farkın yaratıldığı yerdir” (Bora, 2018: 63). Anka Kadın Araştırma Merkezi’nin, ücretli çalışan kadınların ev içi iş yüklerini tespit etmek amacıyla, Türkiye’deki 12 bölgeden internet erişimi bulunan 1023 evli kadın ve erkeğin (%58,7 kadın, %41,3 erkek) katılımıyla gerçekleştirdiği “Kadının Görünmeyen Emeği: İkinci Vardiya” isimli araştırmasının 2013 yılında yayınlanan raporunda “Genellikle evin içine yönelik işler kadınlar, evin dışına yönelik işler ise erkekler tarafından yapılmaktadır” sonucu not düşülmüştür (Başak, Kingır ve Yaşar, 2013: 8). Bu sonuç, ev içine dair işlerin her durumda kadının görevi olarak görüldüğü sonucunun bir kez daha altını çizmektedir.

Araştırmamda, yüksek öğrenim görmüş ve her biri kendi başına yaşayabilecek kadar para kazanan katılımcı kadınlar için ev işi, zorunluluktan yapılan, haz kaynağı olmayan işler anlamına geliyordu. Kurdukları anlatıda, ev işlerini oluşturan faaliyetler arasında hiyerarşik bir ayırım yapmadılar; hepsi aynı derecede önemsiz ve külfetliydi. Bu kadınların ev işlerine dair anlatıları, bu alanı bir mücadele alanı olarak deneyimlediklerini, iş bölümünde yaşanan cinsiyetçi ayırımın farkında olduklarını ve ona çoğu zaman açıkça meydan okuduklarını, bazen de onları taktiklerle savuşturmaya çalıştıklarını gözler önüne serdi:

Bir gün hakikaten, böyle şöyle, ciddi anlamda yorgunum, bitkinim ve şey canımı sıktı. Mesela işte, geldik eve, adam oturdu. O da doktora yapıyor. Makale okumaya başladı ve ben o sıra şeyi fark ettim, işte ben hala soğan doğruyorum, yemek yapmaya çalışıyorum falan. Sonra dedim ki, “Bu niye makale okuyor da ben soğan doğruyorum ya?!” Hani böyle bir ayıkma hali.

Onlar canımı sıkmaya başladı. ... Sonrasında tabii bir gün isyan halinde böyle ilk tepkiyi verdim, hatta o da dedi ki, “Niye sinirleniyorsun ki?” Hani, “Niye kızılıyorsun ki?” “Tamam sen söylersen ben de yaparım zaten” falan. Sonra yani ben o patlamayı yaşadım, söylemeye başladım, sonra onun zaten söylemenin kendisinin asıl iş olduğunu fark edince daha da sinirlendim tamam mı? Yani ben söyleyip sen yaptıktan sonra ne şeyi var? Ben senin dadın mıyım, annen miyim?! Sen o evin içerisinde zaten bu işlerin ne olduğunu farkında değil misin ki, asıl mesela sinir bozucu şeylerden birisi. (Didem)

Dışarıdan çok eşitlikçi gözüküyor. Ama hayatında bir kere bile klozet ve lavabo ovmamıştır mesela. Ben de sürekli bunları gündeme getiriyorum. Tamam, sen yemek yapıyorsun, çok güzel. Ama niye ben hep lavaboları ovuyorum? Hayatında bir kere ovdun mu ki, hani en son bir kavga ile geçen gün bunu ona yaptırdım. Ama hani bunu bile ben kendim için bir zafer olarak görüyorum (Seher).

Evliliğinin ilk dönemlerinde eşinin çalışmadığını, kendisinin de işçi avukat olarak çalıştığını söyleyen Hale, o dönemde eşinin evde olmasına rağmen ev işlerinin bir kısmını kendisine bıraktığı için çatışma yaşadıklarını anlattı:

Çalışmadığı dönem özellikle çok hissetmişim [ev işinin eşitsiz yükünü], o yüzden tepki göstermişim sonra değişme şeyi başlamıştı. Hani çalışmıyordu evlendiğimiz ilk dönem, ben işçi avukatım bir de. Hani kendi ofisimdeyken rahatım yine; çıkış saatim vesairem belirleyebiliyorum, o zaman hiç öyle değildi. Eve geldiğimde mesela bulaşık yerinde duruyordu. Yapabilirsin aslında evdesin, hani yapabilecek durumdasın. Hani, ben eve gidince hem yemeği hem bulaşığı vesaire yapamam. (Hale)

Eşinin feminist düşünceyi anlıyor ve kendisini pek çok yönden destekliyor olduğundan epey memnun olduğunu anlatan Sinem bile, geçmişte ev işlerine dair çatışmalar yaşadıklarını itiraf etti:

Yani bunları hep konuşup konuşup üzerine pekiştirmemiz gerekti: “Neden banyonun temizlenmesi gerektiğini hep ben düşünüyorum? Banyo temizlenmeli demeden neden sen banyoyu temizlemiyorsun?” ya da işte “Evi süpürmemiz gerektiğini sen de görmüyor musun? Neden söylemek gerekiyor, hadi temizlik yapalım demek gerekiyor?” gibi. (Sinem)

Görüştüğüm kadınların ikisi, evliliklerinin devamlılığı açısından kritik bir noktada olduklarını itiraf etti. Bu iki katılımcının ortak noktasının küçük bir çocuk sahibi olmaları olması tesadüf değil diye düşünüyorum. Ev işlerine, bir bebeğin bakım emeği de eklendiğinde üstündeki yükü kaldıramadığını söyleyen Didem, boşanma eşliğine geldiğini belirtti:

Babalık izni Türkiye’de şu an üç gün mü? Üç iş günü mü ya da iki gün mü? Ve Sedat onun bir gününü kullanmadı. Kullanıyormuş gibi yapıp akşam iş yemeğine gitti. Ve ben delirdim, çünkü ben çocuk olmadan anlatmaya çalışmışım, “Sen de bez bağlayacaksın, paylaşacağız” falan filan. Bu teorik şeyler onda hiç kalmamış, aileden öğrendiği her şey birden ortaya çıktı: “Erkek çocuk bakmaz ki!” Çocuk 10 aylıkken bana şey dedi. “Sedat olmuyor böyle boşanalım” falan dediğimde, “Ben çocuğa anne bakar sanıyordum Didem” dedi bir gün duygusal bir itiraf anında. (Didem)

Ancak burada bir noktanın altını çizmek gerekiyor: Görüştüğüm kadınların maddi durumları kendi başlarına yaşamaya elverecek seviyede olsa bile evliliklerinin devamlılığını önemsiyorlardı. Evliliği daha kritik noktada olan katılımcılar da dâhil olmak üzere bütün kadınların anlatısında ortak bir süreç göze çarpıyordu: Kadınlar ev işlerinin eşitsiz bölüşümüne dair çatışmalı bir süreçten bahsetse de “şimdi”ye dair anlatıları geçmişe göre daha pozitifti. Söz konusu kadınların anlatısında baskın olan hikâye şöyle: eşleriyle bu konuda deneyimledikleri en çatışmalı dönem geçmişte kaldı, büyük isyanlar ve kendilerini ortaya koyma sürecinden sonra eşleri durumun ciddiyetini kavradı ve “artık daha fazla çabılıyor”; dolayısıyla bu evlilik bu yüzden hâlâ sürüyor. Bu ortak anlatı, çelişkiyle baş etme stratejisi olarak yorumlanabilir; zira eşitsiz iş bölüşümünün devamı hâlinde, bu durumun farkında olan feminist kadınların evliliği devam ettirme isteğini ve gücünü ancak bunun iyiye gitmesi ihtimalinde bulabildikleri sonucuna varılabilir.

Aynı isteğin bir göstergesi de, kadınların ev işiyle ilgili anlatılarında zaman zaman ortaya çıkan “taktikleri” oldu. Gündelik hayatı, failerin kullandığı “stratejiler” ve “taktikler” üzerinden kuramsallaştıran Michel De Certeau’nun “taktik” kavramı, tâbi grupların iktidarın altını oymaya çalışarak direndiği hareketler bütününe işaret eder.

De Certeau'ya göre (2008: 55-114), “gündelik yaşamımızdaki pek çok alışkanlık, tutum ve uygulama (okumak, konuşmak, dolaşmak, pazara gitmek ya da yemek yapmak vb.) taktik türündendir. ... Taktik, zayıfın sanatıdır.” Görüştüğüm feminist kadınların, zaman zaman evde yapılmayı bekleyen işleri bilerek yapmamaları veya eve dair taleplere kayıtsız kalmaları, bu yolla kendilerine yöneltilecek beklentiyi azaltmaya çalışmaları bu taktiklere örnek olarak verilebilir:

Ben sürekli bununla mücadele edemem, yani pislikten de rahatsız oluyorsa kalkıp silmeyi akıl edebilir olması gerekir yani. Hani, tüm çamaşırları ben katlıyordum, onunkileri bırakmaya başladım artık istediği gibi yığsın, ne yapmak istiyorsa yapsın. (Hale)

WhatsApp'tan falan yazar, “Damla bunlar nerede?” falan. Ya zaten o dediği eşyanın olabileceği birkaç yer var. Baksa bulacak aslında. Ama hemen bulmak istiyor. Önceleri böyle onlara da üşenmeden cevap veriyordum, şimdi “Bana ne” diyorum, “Bul!” Yani kendi ara bul. (Damla)

Katılımcılardan Seher, iki haftada bir temizliğe gelen işçinin bir seferlik gelemeyeceğini söylemesinin ardından eşiyile eşit derecede temizlik yapabilmek için bunu eşinden açık bir şekilde talep etmek yerine, anksiyete hâlini “performe” ettiğini itiraf etti:

... tatilden dönmüştük, gerçekten de çok pisti ve ben şey yaptım, biraz nevrotik davrandım. Yani gittim Adnan'a “Çok gerginim, ne yapacağım, nasıl bu kadar iş, yani bana yardım edeceksin değil mi? Bak beraber yapacağız, Pazar günü beraber yapacağız.” falan. “Tamam, yaparız” dedi ama onu çok bir türlü ciddiye alamadığım için bu konuyu bir kaygı şeyine dönüştürdüm. “Ya çok geriliyorum, içim rahat etmeyecek. Yapacağız değil mi? Her şeyi beraber yapacağız. Bak sadece süpürüp bırakmayacaksın. İşte eşit paylaşım yapacağız.” Bunu ciddi ciddi oturup pazarlık yaptım ve bu taktiğin çok işe yaradığını gördüm. ... Ondan önce keko gibi çok net söylüyordum. “Bak hani yapmazsan aramız bozulur, küserim” diye. Bu sefer işte daha incelikli, zorluyorum, yani ne yapayım, şey yaparak biraz da: “Çok gerginim, nasıl baş ederim?” (Seher)

Ev işlerinin bölüşümüne dair daha eşit bir anlatı sunan kadınlar, “dışarıdaki” dünyada erkeklerin böyle olmadığını bildiklerini, kendi eşlerinin istisna olduklarını dile getirirken

bunun sebebi olarak eşlerinin etnik kimliklerini öne sürdüler. Eşi İranlı olan Gamze, İran'da erkeklerin ev işlerini daha fazla üstüne aldıklarını, eşinin de bu kültürle yetiştiği için daha eşitlikçi olduğunu belirtti. Damla ise Kürt eşinin “ezilmişlik” hissini anlayabildiğini, dolayısıyla ev içindeki geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin kendisini “ezeceğini” söylediğinde eşinin ikna olduğunu iddia etti. Diğer katılımcılar ise, yukarıda ifade ettiğim gibi, eşlerinin “gelişme gösterdiğini” belirtti ve hatta eşleri ev işinin bir kısmını da olsa üstlendiği için “Hakkını yemeyeyim” ifadeleriyle konuştu. Bu ortak anlatının işaret ettiği durum kadınların, ev ve bakım işlerinin cinsiyetlendirilmiş olduğunun ve geleneksel olarak kadından beklendiğinin farkında olsalar da kendi durumlarını “istisnai” olarak değerlendirme eğiliminde olması.

Görüştüğüm kadınların gündelik ev işleri deneyimlerine dair anlatıları, üstlendikleri feminist kimlik dolayısıyla özel alanda bir eşitlik talebi mücadelesine giriştiklerini, öte yandan da kimi zaman bu mücadeleyi açık bir meydan okumadan ziyade taktikler yoluyla gerçekleştirdiklerini gösteriyor. Kısacası ev ve ev işleri, bir yandan feminist kimliğin oluşumuna katkıda bulunan, diğer yandan o kimliğin politik “gereklilikleri” sayesinde sorunlaştırılabilen bir alan olarak çok katmanlı bir mücadele sahası hâline geliyor.

Kimliğin Müzakeresi: Oyunbozan Feminist Olmak mı, Olmamak mı?

Sara Ahmed, *Feminist Bir Yaşam Sürmek* adlı kitabında, cinsiyetçi bir soruna işaret ettiğinde “rahat kaçırın, sorun yaratan feminist” muamelesi görmenin yaygınlığından bahseder ve soruna işaret edip “sorun yaratan” kadına “oyunbozan feminist” adını verir (2018: 60). Cinsiyetçi davranışa olanak vererek onu ödüllendiren kurumların içinde oyunbozan feminist, bu davranışları “cinsiyetçi” olarak adlandırdığında ve uygulamadığında ve/veya cinsiyetçi şakalara katılmadığında bir yanlışı açık eder; bu eylemin de “sorun çıkarın, gergin bir feminist olarak damgalanmak” gibi bir maliyeti vardır. (2018: 57). Bir önceki bölümde belirttiğim, katılımcıların ev işlerinin paylaşımında kullandığı taktiklerden bir diğeri, feminist kimliğini açıkça öne sürmemektir. Bu taktik, feminist kimliğin hegemonik erkekliği tehdit edici bir unsur olabileceğini açıkça gösteriyor. Didem’in sözleri bu durumu örnekliyor: “Ben belirli konularda onu ürkütmek için ‘Ben feministim benim ideolojim var’ demiyorum. Çünkü ürküyor. ‘Ben’ diyorum ‘hep böyleydi, ailemden böyle gördüm, benim için

doğaldı bu.’ O da işte: ‘Feminist kafalarla bilmem ne yapıyorsun’ falan diye söyleniyor” (Didem). Diğer katılımcılar da ev işlerinin bölüşümünü açık bir çatışmayla müzakere ettiklerinde oyunbozan feminist muamelesi gördüklerini anlattılar. Örneğin Damla, bu konuda eşinin söylediklerini şöyle aktardı: “İşte ‘Feminizm diye bir icat var çünkü’ dedi. İşte ‘Aman efendim, nedir onun adı, işine gelmediği noktada buna sığınıyorsun’ falan. ‘O işi yapmak istemiyorsun, o yüzden bunu gerekçe gösteriyorsun’ dedi.”

Ahmed (2010: 65), oyunbozan feministin ortamdaki –özellikle cinsiyetçi sistemin ayrıcalıklarından yararlanan- diğer insanların mutluluğunu “bozduğunu” söyler. Oyunbozan feminist mutluluk bozucudur, çünkü mutluluk konusunda uzlaşmayı reddeder; bu yüzden, feministler, gündelik hayatın içinde sosyalleşirken kötü duyguların müsebbibi sayılır. Kısacası oyunbozan feminist, ayrıcalıklı grupların mutluluğunun ön şartı olarak ortaya çıkan eşitsizlikleri ve mutsuzlukları afişe eder ve başka türlü asla fark etmeyeceği ayrıcalıklarının tadını çıkaranlar için normları (anlık da olsa) rahatsız edici kılar. Görüştüğüm katılımcıların anlatıları, gerek ev işleri üzerinden özel alanda, gerek iş yerinde cinsiyetçi ayrımı reddeden yaklaşımlarından dolayı kendilerini sık sık oyunbozan feminist pozisyonunda bulduklarını gösteriyordu: “İşte şey de hoş değil tabii. Kadın haklarına dair bir şey söylediğinizde hemen kötü bir sıfat olarak, feminist olarak yaftalanmak: ‘Aaa işte, avukat hanım da feministmiş!’ ” (Gamze).

Oyunbozan feminist olarak algılanmak ve hatta damgalanmak, kimi zaman göze alamadığımız bir durum olabilir. Sara Ahmed de (2018: 236) feminist bir yaşamın her zaman doğrusal olmadığını, oyunbozanlık deneyiminin bilgisiyle yıpranmaktan sakınabileceğimizi ve bazı savaşların enerjimize değmeyeceğini bildiğimizi söyler. Kırılganlık, feminist bir yaşam sürmenin yıpranma ve aşınmasıdır (2018: 223). Órla Meadhbh Murray (2018: 180), akademide oyunbozan feminist olmak üzerine yaptığı çalışmasında, katılımcılarına son olarak “Akademide ‘meydan okuyan bir oluş’ veya ‘oyunbozan feminist’ olmakla veya bunlarla ilgili duygularla başa çıkmak için kullandığınız spesifik taktikler veya stratejiler var mı?” sorusunu sormuş; aldığı cevapları üç kategori altında toplamıştır: (1) İdare etmek, (2) Meydan okumak ve (3) Reddetmek/ayrılmak. Oyunbozan feministler, “sorun çıkarıcı” muamelesi görmenin sebep olduğu duygularla, durumun kendisine bazen meydan okuyarak, bazen de onu

idare ederek başa çıkar. İdare etmek çoğunlukla sessiz kalmayı içerse de iki strateji de duygusal bir emek gerektirir: öfkeyi bastırmak, mutlu gibi görünmek, “hoş karşılanmamaya” katlanmak gibi (2018: 181). Bu duygusal emek sürecinden dolayı tükenmiş hissetmek ve yorgunluk, gündelik hayatta mücadeleler yürüten oyunbozan feministlerin sık karşılaştığı bir durumdur.

- [Feminist olmaktan] Yani, mutluyum aslında. Biraz daha bilinçli olduğumu düşünüyorum: kendime dair ve insanlığa dair. Ama bazen yorucu oluyor.

- Ne anlamda?

- Özellikle benim iş ortamımda mesela çok cinsiyetçi şakalar yapılıyor. İşte “haha kadınlar böyledir zaten, çok dırdırcılardır da” işte ne bileyim “sen de saçını kısa kestirmişsin, iş hayatına girince” böyle. Hiç hoşuma gitmiyor, mesela bunlara asla gülmüyorum. Ama her zaman da çok sert tepki vermek faydalı değil. Bu beni biraz zorluyor. ... Bazen mesela bir şey söylemiyorum. Çünkü çok sinirleniyorum aniden. Diyorum ki biraz sakinleşeyim. Ama o sırada mesela cevap verme şansı kaçıyor diyelim ki sonra çok üzülüyorum, ona içleniyorum. Bazen ama işte birden çok çıktığım oluyor ve o zaman feministlik üstüne konuşma fırsatı kapanabiliyor o kişiyle. Sonra da ona da üzülüğüm oluyor. O yüzden hep dengeyi bulmaya çalışıyorum. (Gamze)

Gamze'nin anlatımında da görüldüğü gibi, gündelik hayatta kamusal veya özel alanda karşı karşıya gelinen cinsiyetçilik, feminist kadınlarca mücadele verilmesi gereken bir alan olarak görülse de, bu mücadelenin yoruculuğu zaman zaman oyunbozan feminist kimliğinden de feragat etmekle sonuçlanabilmektedir.

Suçluluk ve Öfke Arasında Salınımlar: Kadınlar Anlatılarında Neye/kime Cevap Veriyor?

Feminist kuram, pozitivist metodolojiden beslenen siyaset kuramlarının aksine, duyguları önemli bir bilgi kaynağı olarak görür. Acı ve öfke gibi duyguların, dünyayı anlamak ve onu dönüştürmek, yani faillığe doğru giden yolun ilk adımları olabileceğini feminist bilinç yükseltme kuramı bize gösterir. Feminist kimliği sahiplenmiş katılımcılar, görüşmeler esnasında ortaya çıkan temel duyguları, feminist idealleri ve eylemleri her zaman gerçekleştiriyor (ev işlerinin bölüşümünü müzakere etmek

yerine üzerine almak ve/veya feminist kimliğini açıkça öne sürmemek gibi) olmaktan duydukları suçluluk ile feminist bir araştırmacıyla konuşmanın rahatlığıyla kolay ifade ettikleri (ev içi iş bölümündeki eşitsizliğe ve/veya eşlerine) öfke arasında gidip geldi.

“Suçluluk”, kadınların hayatında büyük yer kaplayan bir duygu. Suçluluk duygusu kadınlarda “yetersizlik” duygusuyla el ele gider; kadınlar “yeterince iyi anne”, “yeterince iyi bir kadın”, “yeterince iyi bir sevgili/eş” olma gerekliliğinin yükünü Demokles’in kılıcı gibi üzerlerinde hisseder. Giriş bölümünde bahsettiğim “Kötü Feministin Manifestosu” gibi yazıların ve tartışmaların son dönemde artmasının, feminist söylemlerin gittikçe popülerleştiği bir ortamda kadınların şimdi de “yeterince iyi bir feminist olma” konusunda aynı hislerle boğuştuğuna işaret ettiği kanaatindeyim. Kadın hareketi içindeki suçluluk ve utanç duygusuyla ilgili makalesinde Berenice Fisher (1984), bu duyguların kimlikle ilişkisini şu şekilde anlatmıştır:

Utanca işaret eden “suçluluk” duygusu, kadın hareketinde çok yaygındır çünkü hareketle özdeşleşme hali, bir eyleme adanmışlığı ima eder. Eylem ise hareketin idealleriyle kurulur. Bu idealleri gerçekleştirmenin zorluğu, idealler içindeki çelişkiler ve ideallerin bizim mevcut gerçekliklerimizle nasıl çeliştiği düşünüldüğünde, belli bir seviyede başarısızlık hissi tecrübe etmek sürekli hâle gelir. Bu başarısızlık sadece eylemlerimize değil, politik kendiliğimize de gönderme yapar: kendimizi ideallerimizle ölçeriz ve utanırız (Fisher, 1984: 191-192).

Katılımcılar, “yeterince iyi feminist olamama” konusundaki suçluluk ve utanç duygusunu kimi zaman açık, kimi zaman örtük bir şekilde ifade etti. Örneğin Damla, evliliğin ilk yıllarında ev işlerini üstüne alıp bu konuda daha erken müzakereye başlamadığı için “kendisine kızgın olduğunu” söyledi:

Yani mesela kendime en çok kızdığım şeylerden birisi, belli bir süre aslında ikimiz de özel sektörde çalışıyoruz, ikimiz de mühendislik yapıyoruz, şey yapıyoruz falan ama Ömür mesela şey diyebiliyordu: “Ya çok yorgunum bugün ben.” Eve geldiğimiz anda, “Ben şöyle bir yarım saat kırk beş dakika şöyle bir yatıp dinleneceğim” falan. Ben mesela kendimde hiç böyle bir lüks falan, hani bu lüks olarak geliyor bana. Eve geliyordum, üstümü hemen değiştiriyordum, elini yüzünü yıka, bir şey yap, ondan sonra soyun dökün, hemen mutfağa gir, yemekleri ısıt, sofraya

organizasyonunu yap. O gelsin, yesin, hadi beraber kaldırdık, o bulaşık makinesini yerleştirdi. Ondan sonra ben oturuyordum. (Damla)

Didem ise eşine feminist olduğunu açıkça söylemekten kaçındığı için utandığını söyledi:

Hakkını vererek yaşayamadığım için, kendimi eşime açık edemediğim için... “Ben feministim; kültür olarak da, ideolojik olarak da, hal tavır olarak da böyleyim işte” diyemediğim için utanıyorum. ... Bir yandan böyle bir geçmişim, kültürüm olduğu için gurur duyuyorum; doğru olan o, olması gereken bu. Apaçık yaşayamadığım için ya da yaptığım halde adını koyup gururla takınıp yürüyemediğim için utanıyorum. (Didem)

Öte yandan, feminist bir kadınla konuşuyor olma bilgisinin, görüştüğüm kadınların anlatılarındaki tonu etkilediğinden şüphem yok. Zira, eşlerinin ev işlerine dair tutumunu eleştirirken, özellikle ben kendi özel hayatımdan örnekler verdikten sonra dillerine ve ses tonlarına yerleşen “öfke” karşılarındaki feminist kadınla duygudaşlık kurduklarının ve pek çok kez de eşleriyle içten içe konuşmak istedikleri tonda konuştuklarının bir göstergesiydi:

Mesela işte evde fasulye yemeği yapacaksak mesela “fasulyeyi sen ayıkla” diye benim söylemem gerekiyor. Arkadaşım fasulyenin ayıklanması gerektiği zaten gün gibi ortada! Yani ekstra birinin söylemesine gerek yok. Veya işte “Çamaşırları ben yıkayınca renkleri birbirine karışıyor” diyorsun. Öğren o zaman, izle! Tamam mı? Yani ben ekstra bir şey yapmıyorum ki orada. Renklerine göre ayırıp ona göre atıp çamaşır makinasında ona uygun program çalıştırıyorum, bu kadar. Üç tane programı öğrenememen sıkıntı değil. İşte “Sen ama ben yıkayınca kızılıyorsun.” Arkadaş doğrusunu öğren o zaman! (Damla).

Bana çokça yardım ettiğini düşünüyor ama bana kendimi anormal hissettirerek yardım etti. “Ne anormal bir kadınsın sen, neden bu kadar çok hayvan?” Ben hep böyleyim kardeşim! Buydum. Ben sana bunun aksinin sözünü vermedim! (Reyhan).

Robert Fulford (2014: 41), “Büyük anlatı, ikamet edilen bir mekândır. Orada yaşamak isteriz” der; diğer yandan da anlatının kendisinin de sürekli değişim içinde olduğunu kaçırdığımızı da hatırlatır. Görüştüğüm feminist kadınların, ev işlerine dair anlatılarında, suçluluk ve öfke arasında salınan bu duygu aktarımları ve gündelik hayat hikâyelerinde kendilerini kurma biçimleri feminizmin büyük anlatısına cevap vermeye çalıştıklarına işaret ediyordu. Yaşamak istedikleri mekânla dış dünya – ki ironik olarak, çalışma kapsamında bu mekân “ev”e gönderme yapıyor – arasındaki çelişkileri açık etme yoluyla kendilerini inşa ediyorlardı. Bu örnekten de anlıyoruz ki deneyimle büyük anlatı her zaman bir arada barınmıyor ve bireysel anlatıda büyük anlatı çatırdatabiliyor.

Sonuç: Kimliğin Faillik Kurması

Bu çalışmada, kendini feminist olarak adlandıran evli kadınların ev ve bakım işlerinin bölüşümüne dair deneyimlerini anlattıkları hikâyelere odaklanarak anlatı ve feminist kimliklenme ilişkisini ele almaya çalıştım. Feminist kuramın en büyük tartışma alanlarından biri olan “kadının görünmeyen emeği”, ev işlerinin cinsiyetlendirilmiş olduğunun farkında olan feminist kadınların gündelik hayatlarında nasıl sorunlaştırılıyordu? Sonuç olarak, kendi içinde katmanlaşan ve hem organizasyonu, hem de yapımı zihinsel ve fiziksel yük gerektiren ev işleri, ücretli olarak çalışan feminist katılımcıların anlatılarında bir mücadele alanı olarak ortaya çıktı. Bu kadınlar, hayatlarında özellikle evlenme süreci ve sonrasında deneyimledikleri pek çok konuda olduğu gibi ev işi bölüşümünde de eşleriyle çatıştıkları veya taktikler uyguladıkları pek çok hikâyeye anlattılar. Anlatılarından, evliliklerinin çatırdaması pahasına da olsa ev ve bakım emeğinin yükünü tek başına üstlenmek yerine bu çatışmayı başlattıkları ve yürüttükleri anlaşılabilir kadınların, hem feminizmin kendilerini ne kadar güçlü hissettirdiğine dair beyanları hem de feminist bir araştırmacıyla kurdukları duygudaşlık, kimliğin bir mücadele alanını nasıl belirlediğini ve o mücadele alanından ne kadar beslendiğini gözler önüne serdi. Katılımcılarla yaptığım görüşmeler süresince, karşılıklı deneyim paylaşımları ve içine girdiğimiz özdeşünümSELLİĞİN araştırmacı-katılımcı ilişkisini eşit bir konuma çektiğini; bunun da ötesinde

görüşmelerden “yalnız değilim” hissiyle ayrıldığım için kendi feminist kimliğimin pekiştiğini söyleyebilirim.

Öte yandan, son zamanlarda alevlenen “iyi feminist-kötü feminist” tartışmalarına paralel olarak, görüştüğüm feminist kadınların anlatıları, feminist kadınların özel alanda “feminist ilkelere” yeterince uymadıkları veya “yeterince erken/çok mücadele etmedikleri için” duydukları suçluluk ve bu uyumsuzluğa en baştan sebebiyet verdikleri için eşlerine duydukları öfke arasında salınan bir tona bürünmüştü. Yani, bu kadınların anlatıları bir taraftan, feminizmin büyük anlatısına verdikleri bir cevap niteliğindedir – kimi zaman özür diler, kimi zaman da kendilerini savunur bir tonla.

Ayrıca, ev işinin bölüşümü gibi mücadele alanları, aktif olarak mücadele eden feminist öznelerin kimi zaman kendilerini “oyunbozan feminist” gibi hissetmelerine yol açtığı için, feminist olmak kimi zaman göze alınamayan bir emek süreci olabilmiş ve katılımcılar da bunu çeşitli biçimlerde deneyimlediklerini dile getirmişlerdir. Sara Ahmed, bu durumu şu sözlerle ifade etmiştir: “Feminizm bir kendin-yap’tır: bir kendini birleştirme biçimi. Feminist çalışmanın çoğunlukla zamanlamaya dair olmasına şaşırılmamalı. Bazen bu çalışma için fazla kırılmanızdır; parçalanma riskini göze alamayız çünkü kendimizi yeniden toparlamaya hazır değilizdir.” (Ahmed, 2018: 46).

Görüştüğüm feminist kadınların anlatıları, kimliğin sabit bir durum veya salt bir aidiyet beyanından ziyade bir süreç olduğu konusundaki iddiaları güçlendirir niteliktedir. Kimliğimiz, gündelik hayatta, kimi zaman açık mücadeleler yürütebilecek gücü bize sağlarken, kimi zaman biz o kimliğin işaret ettiği “ilkeleri” gündelik hayatta uygulayabilmek için taktikler uyguluyoruz. Bütün bunlar, kimliğin insan failliğindeki etkileşimli rolünü bize hatırlatır.

Kaynakça

- Acar Savran, Gülnur ve Nesrin Demiryontan (2016). *Kadının Görünmeyen Emeği*. İstanbul: Yordam.
- Ahmed, Sara (2010). *The Promise of Happiness*. Durham ve Londra: Duke University Press.
- Ahmed, Sara (2018). *Feminist Bir Yaşam Sürmek*. Çev., Sümer Aydaş. İstanbul: Sel Yayınları.
- Başar, Suna vd. (2013). *Kadının Görünmeyen Emeği: İkinci Vardiya*. Rapor no: 2013/01. Ankara: Anka Kadın Araştırmaları Merkezi.
- Benhabib, Seyla (1999). "Sexual Difference and Collective Identities: The New Global Constellation." *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 24(2): 335-361.
- Bora, Aksu (2018). *Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Chase, Susan E. (2005). "Narrative Inquiry: Multiple Lenses, Approaches, Voices." *The Sage Handbook of Qualitative Research*. N. K. Denzin ve Y. S. Lincoln (der) içinde. Londra: Sage. 651-679.
- De Certeau, Michel (2008). *Gündelik Hayatın Keşfi I*. Çev., Lale Arslan Özcan. Ankara: Dost Yayınları.
- De Fina, Anna (2015). "Narrative and Identities." *The Handbook of Narrative Analysis*. Anna De Fina Alexandra Georgakopoulou (der.) içinde. Wiley-Blackwell. 351-368.
- Fisher, Berenice (1984). "Guilt and Shame In The Women's Movement: The Radical Ideal of Action and Its Meaning For Feminist Intellectuals." *Feminist Studies* 10 (2): 185-212.
- Fulford, Robert (2017). *Anlatının Gücü: Kitle Kültürü Çağında Hikâyecilik*. Çev., Ezgi Kardelen. İstanbul: Kolektif Kitap.
- Harding, Sandra (1995). "Feminist Yöntem Diye Bir Şey Var Mı?" *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem*. Serpil Çakır ve Necla Akgökçe (der.) içinde. İstanbul: Sel Yayınları. 34-48.
- Maynes, Mary Joe, Jennifer L. Pierce ve Barbara Laslett (2012). *Telling Stories: The Use of Personal Narratives in The Social Sciences and History*. Ithaka ve Londra: Cornell University Press,.

- McCabe, Janice (2005) "What's In A label? The Relationship Between Feminist Self-Identification and 'Feminist' Attitudes Among US Women and Men." *Gender & Society* 19 (4): 480-505.
- Murray, Órla Meadhbh (2018). "Feel The Fear and Killjoy Anyway: Being a Challenging Feminist Presence In Precarious Academia." *Feeling Academic in the Neoliberal University*. Y. Taylor ve L. Kinneret (der) içinde. Palgrave Macmillan. 163-189.
- Nelson, Jaclyn A., vd. (2008). "Identity In Action: Predictors of Feminist Self-Identification and Collective Action." *Sex Roles* (58.9-10): 721-728.
- Peltola, Pia vd. (2004) "The "Feminist" Mystique: Feminist Identity In Three Generations of Women." *Gender & Society* 18 (1): 122-144.
- Personal Narratives Group (1989). "Origins" *Interpreting Women's Lives: Feminist Theory and Personal Narratives*. Personal Narratives Group (der.) içinde. Bloomington: Indiana State University Press. 103-117.
- Polletta, Francesca (2009) *It Was Like A Fever: Storytelling In Protest and Politics*. University of Chicago Press,
- Riessman, Catherine Kohler (2003) "Analysis of Personal Narratives." *Inside Interviewing: New Lenses, New Concerns*. James A. Holstein ve Jaber Gubrium (der) içinde. Sage. 331-346.
- Somers, Margaret R. ve Gloria D. Gibson (1993). "Reclaiming The Epistemological Other: Narrative and The Social Constitution of Identity." *CSST Working Papers*. Ann Arbor (der.) içinde. University of Michigan. 1-82
- Uzun Avcı, Emel (2019). "Denial of The Kurdish Question In The Personal Narratives of Lay People." *Ethnicities*, 19(1): 156–173.
- Ünal Abaday, Didem (2015). *Kadın Köşe Yazarlarının Kamusal Alandaki "Ara" Konularını Keşfetmek: Günümüz Türkiye'sinde Feminist Kimlik Üzerine Anlatılara Bir Bakış*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi.
- Yıkılmış Salman, Meral (2015). "Kadınlarla Mülakat Yapmak." *Fe-Dergi: Feminist Eleştiri* 7(13): 96-107.